
Et flygtigt Blik paa tre Skrifter:

(En Afhandling oplæst i et af Landhuusholdnings-
selskabets Møder, af Joh. Chr. Drewnsen.)

Ingen Landmand eller Landøconomist Skribent har siden Schubart von Kleefeldes Tid vaakt saa megen Opmerksomhed som Albrecht Thaer, ingen har saa lidenskabeligen været beundret eller dadlet, som han. Hviſt interessant var det Enhver, hvis Stilling og Eilbøielighed tillod ham, med stadigt Blik, at følge denne berømte Mand paa sin Vane, at see ham i Naturens Labyrinth, omgiven af Forbommens Taage, stedse, kjøndt misfommeligent, at arbejde sig nærmere frem mod det Maal, hvor han med dristig Haand har tændt et Lyb, der allerede udbreder sit Skin til fjerne Egne, kjøndt det først med fuldkommen Klarhed, ved den fremstidende Naturlæres Hjælp, skal sinne for vore Efterkommere.

Da jeg tør forudsætte, at de Fleeste i denne hæderlige Forsamling, hindrede ved Stilling og borgerlige Syssler, ei have noiagtig Kjendskab til Thærs Wandel paa den landoeconomiske Bane, eller i det ringeste ei have i 15 Aar som jeg, geleidet ham i Marken og ved Skriverbordet, saa haaber jeg, at den mig her forundte Tid, ei ved mig kan paa gavnligere og mere underholdende Maade udfoldes, end naar jeg kaster et, skjøndt flygtigt, Blik paa Thærs Jdrætter, fortælligen berører hans sidste vigtige litteraire Produkt, og de Angreb paa hans Lære, som herved foranledigedes. Den upartiske Mand kan allerede herved, haaber jeg, sættes i Stand til, fra rette Synspunkt at betragte Thærs Daad, og erkjende, at var end denne Mand, lig hver Dødelig, udsat for stundom at feile i sin Mening, og i Udøvelsen at begaae Misgreb, saa var dog den Vedles Liv ene viet til at fremme Mødmenes Held, hvortil han uden Hensyn til sig og sine, offrede Tid, Kræfter, Kundskaber og personlig Fordeel. At han, saa ofte lønnet med fort Utaknemmelighed, ei uvilligen bortkastede Pennen, men tværtimod, skjøndt nedrynget af Alder, som anstrængt Arbeide og mange Lidelser, sikkert har gjort byrdefuldere, endnu vedbliver at offere sine Dages Rest til den Jdræt, der var Maalet for hans Manddoms Kraft, dette tyder efter min Overbeviisning paa en stor Sjæl.

Thær levede som bekjendt, som Læge, i Celle og byrkede desuden, foriypodentlig meest for sin

Kornsielse, en liden Jordlod. Her mødte ham en Hændelse, der, som han selv beretter, vakte Ideen om den Frugtsølge, som han siden af Grundsætning har fulgt. Han siger i den Anledning: "Jeg var en ivrig Tilhænger af Kloveravl og Staldføring efter det Schubartske System, og vilde sætte hiin igjennem i Brakningsaaet. Men Kloveren mislykkedes, Ageren blev fuld af Qvæker, og Vintersæden, der saaedes efter een Pløining, slog aldeles feil, uagtet Kloverstubbene enten gødskes endnu een Gang eller Kloveren fik om Vinteren en Obergjødsning. Ved Hjælp af en maadelig Lucerne- og Havregræsmark fik jeg vel tilstrækkelig Sommerfoder, men intet Høe til Vinteren, hvilket jeg dog havde gjort Regning paa at erholde af min Klovermark. Kun med de Kartofler og Koer, jeg havde dyrket i en oppløiet Lucerneager, tillige med et lidet Partie Høe, jeg havde høstet, hjalp jeg mig en heel Vinter. Af Taknemmelighed opløiede jeg til Kartofler en Deel af den Mark, jeg havde besaaet med Klover, men som stod stet. Indhøstningen af disses Afgrøde tilendebragtes sildigt, og det vaade Veirlygt tillod mig ikke at saae Rug, hvilket jeg ellers havde gjort; jeg tog derfor Byg. Da jeg imidlertid ubetinget vilde have Klover, saa saaede jeg denne tyndt i Bygget, der lykkedes saa overordentligt paa en Mark, der kun sjelden bar maadeligt Byg, at derved vækkedes Forundring. I det følgende Aar havde jeg for første Gang god Klover; derimod pøede en anden Mark, paa hvilken Kloveren var

faaet i anden Halm, kun Syrer, uagtet Klo-
veren var om Vinteren overgjødset. Denne Mark
blev efter en ussel Slæt pløiet tre Gange til Rug,
men den første kun een Gang efter to Slæt; Ru-
gen blev umistkjendelig bedre paa denne end hiin
og denne Begivenhed bestemte min Frugtfolge for
Fremtiden.^o Engelske Skribentere bekræftede end
ydermere det, som han hændelsesvis selv havde op-
daget, og han foranledigedes derved til at forelægge
Publikum Englændernes Erfaringer, først i det
hannoverske Magazin, og senere i hans Værk om
det engelske Agerbrug.

Den første Deel heraf fremkom i Marts 1802
og med denne begynder egentligen Thærs Publi-
citet, thi dette Skrivt, der bestaaer af tre Dele i
Octav, vækkede ualmindelig Opmærksomhed. Se-
nere udgav han forskellige periodiske Skrifter;
først Annalen der undersächsischen Landwirthschaft
12 Bind i Octav; Annalen der Ackerbaus, ligeledes
12 Bind i Octav; Annalen der Fortschritte der
Landwirthschaft in Theorie und Praxis, 4 Bind
i Octav; vermischte Schriften 2 Bind; Grund-
sætte der rationellen Landwirthschaft, 4 Dele i
Quart, og endelig: Meine Wirthschaft auf Ro-
gelin, som er det sidste han har skrevet og det hvorom
jeg her skal have den Ære at sige nogle faa Ord.

I dette Skrivt giver han Efterretning om
sine Indretninger paa Roalin, et Gods ved
Oberen 7 Meil fra Berlin, og om Resultatet af
sine Bestræbelser i de 8 Aar, han har eiet det, og

Da disse ei forekomme *Wexeldrivtens* *Modstanders* betydelige, saa er det netop mod denne *Beskrivelse* de have rettet deres *Vaaben*; men for rigtigheden at bedømme *Taaer*, som *Praktiker*, maae man ei glemme at tage *Hensyn* paa hans *Diemed*, og de *Omstaendigh* der, hvorunder han arbeidede.

Hvad *Diemedet* anbelanger, da lægger *Taaer* strax i *Begyndelsen* af hiint *Skrivt* dette for *Dagen*, ved at erklære, at den *Opgave*, han vilde løse, var: "Hvorledes et *Gods*, under de i *Markbrandenburg* sædvanligste *Forhold* og med det *Jordsmon*, nemlig meer eller mindre leerblandet *Sand*, der hyppigst sammesteds forekommer, og som for det meste var saare udmagret, meget fuldt af *Ukrud* og ved sin høie *Beligheden* meget udsat, ligesom i *Besiddelse* af forholdsmæssig liden *Engbund*, kunde ved de sædvanlige *Hjelpemidler*, der staae hvert *Udsæd* til *Raadighed*, afvinges en høi *Produktion* og en *Revenue*, der meer end forrentede den endog høieste *Priis*, hvortil det kunde sælges."

Han erklærer endvidere og har allerede ved at kjsbe det sandede *Woglin* bekræftet *Sandheden* heraf: "at han, fra det *Dieblik* han offrede *Ugerdyrkningen* sine ringe *Talenter*, aldrig har søgt *Pengegevinst*, men ene at fremme *Videnskaben* og *Kunsten* og at udbrede de dertil fornødne *Kundskaber*." Han erkjender: "at han foruden *Drivten* i hans *Indre* til at gavne, endvidere ansaae sig forpligtet mod *Konge* og *Stat*, til at opfylde det

Haab, som havde foranlediget hiin, til at indfalde ham til Preussen, og at han vilde anseet som et skyldigt Offer til dette Diemeds Opfyldelse, selv at tilfætte alt det, som han skyldte Kongens Raade. "Dette Offer, er desværre, skjøndt ikke frivillig bragt," udbryder han, "dog frarevet mig ved Skjæbnens Umildhed, uden at jeg derved blev i Stand til at stifte meget Gavn."

Saa meget om Thaers Diemed; nu et Par Ord om de Hindringer, der stillede sig ham i Veien og vel kunde have nedslaaet dens Mod, hos hvem Flammen ei brændte høi og hellig, som hos ham.

Først tilstaaer han frimodigen at have bedraget sig i Henseende til Glædeindholdet af den gode Jord paa Moslin, der var mindre end han troede, fordi midt i Markerne ofte fandtes (Schrindfiellen) ufrugtbare Pletter, der hidrorte fra Underlaget og som ei i vaade men blot i tørre Sommere vare kjendelige.

Der næst vare Jorderne af Naturen svage, næsten udtærede ved den forrige Eiers Dykningsmaade, og saa søldte af Kræukrud, at da Thaer engang smuldbrede en Jordklump af et Gaaseægs Størrelse og stræede denne Jord oven i en Urtepotte, saa fremkom deraf flere hundrede Planter Agerkaal.

Da Krigen i Maret 1805 udbrød, saa udstrebtes all: hans temmelig tilvante Farle til Krigstjenesten, fordi Vedkommende, som han udtrykker sig, maastee vilde forsøge, hvorledes en engelsk Oeconom, der hidtil ei havde gjort Underværker,

dyrkede foruden Kalk. Ved Kongens Gunst fik han dog fire Karle frie for Udskrivning.

I Foraaret 1806 skulde Bygningerne til et projecteret landoekonomisk Institut opføres, hvorved Hestene naturligtvis fik megen Transport at bestride, men midt i Sommeren blev Udskrivningen saa stærk, at Bygningsarbejdet maatte opsættes, skjøndt det blot var halvt tilendebragt.

Strax efter at han havde kjøbt Møglin og inden han endnu modtog Godset, blev Kaarestokken, som bestod af 400 Stykker, angreben af Kopper, og da man i Thærs Gravarelse ei hurtigt nok indkulerede, saa greb Sygdommen i den Grad om sig, at han ved sin Ankomst blot forefandt nogle faa, halte og skaldede Dyr. Dette Uheld ned slog ham i den Grad, at han derved begik det Misgreb, ei uforsøvet atter at kjøbe en Kaarestok, og at han, skrækket ved det, der nylig hændte, besluttede at forlade Kaareavl og udvide Qvægbesætningen. Men dette Misgreb var følgerigt, da Møglin langt mere er stiftet til Kaareavl end til Qvægavl.

Et nyt Uheld rammede Thærs Avlsbrug i Maret 1813, da en Stud, der kjøbtes til Slagting, bragte Lungesyge mellem Qvægbesætningen. To unge Tyre, der stode den nærmest, bleve først angrebne, og da man ei strax lagde Mærke til at disse hostede, saa udbredtes Sygdommen snart. Ved Narladning standsedes den igjen, men alle Dyrerne døde enten strax eller af Sygdommens Følger, Køernes Antal sank ned fra meer end

40 til 28 Stykker, og selv disse kastede for det meste Kalbene.

Endelig kom Krigen meer end een Gang til Preussen, og borttog Fourage og Arbeidsdyr.

Men disse Lidelser vare ei de eneste, hvorfor den ædle Mand var udsat. Ei mindre fiendsk kjæmpede Skjebnen mod hans Bestræbelser for Videnskaben. Ved Døden eller uheldige Omstændigheder, berøvet næsten alle sine, tildeels ved ham selv, dannede Medhjelpere, stod han et Øieblik ene i Verden og med det stufede Haabs Bitterhed i Barmen.

Fire af hans virksomste Medhjelpere berøvede Døden ham. Træffende siger Thær: "Jeg behøver blot at nævne Einhoff og Crome, for at pække Labets smertelige Følelser hos hver vor Videnskabs Ven." v. Esfen, bekjendt blandt andet af hans Beskrivelse over Agerbruget paa Thorsenge, og desuden gavnlig ved den Iver hvormed han ofrede sig Agerdyrkningen, samt ligeledes i Graven, hvorhen Cromes yngre Broder, som Følge af et Saar han fik i Krigen mod de Franste, fulgte ham.

Foruden disse ved Døden bortkaldte, forlod flere Andre Thær. En ung Mand, som han selv havde opdraget og dannet for det praktiske Agerbrug, forledtes til et uoverlagt Kjøb, og den forsiente praktiske Lærer ved Institutet, Kopper, som da dette under Krigen lukkedes, ei ene i

Ablingens Beskrivelse fandt tilstrækkelig Bestyrelse for sin Virksomhed, søgte denne andensteds,

"Lykkeligvis!" udbryder Thær, "kom min yngste Søn hjem fra Feldtøget med en Kugle i Skulderen, og uagtet han tidligere havde ofret sig andre Videnskaber, saa gjorde dog hans feldne Talent og Tilbøielighed til Agerbruget ham stikket til dets Bestyrelse. Til denne Søn i Forening med Professor Rørte, har nu den gamle Thær overdraget Bestyrelsen af det Hele og selv hans landoconomiske Pen nedlægger han i disses Hænder, "da" stuer han "mere trængende Forretninger sandsynligvis vil fordre mine Dages og Kræfters Rest." *)

Jeg skulde langt overskride den mig betegnede Tidsgrænse, og jeg maatte frygte for at trætte mine Tilhørere, om jeg indlod mig i en Beskrivelse af det, som Thær har udrettet paa Møglin, kun dette bør jeg anføre, at Jordernes Kraft allerede er betydeligen tiltagen, og som en Følge deraf Afgrøderne rigere. Dette bliver desuden indlysende ved den mærkelige Vitring af en Bonde fra Odersmarken, der ved at kjøre forbi Møglins Jorder, udraabte: Her er vi jo atter i Marken, kjønde midt i Sand. Ogsaa er det overensstemmende med den Beretning, som Landhuusholdningssekskabet forrige Aar modtog fra Hr. Kammerjunker

*) Denne Beslutning blev han lykkeligvis ikke tro; han udgiver nu atter et indholdsrigt periodisk Skrift under Titel: Møglinske Annaler der Landwirthschaft

Kavert, efter hvilken Sæden paa Møgling Mar-
fer langt overgif den paa Naboejorderne.

Endnu bør anmærkes: at efter Uddrag af Regns-
kabsbøgerne for 8 Aar, har hver Tonde Land
givet omtrent $5\frac{1}{2}$ Specie reen Indtægt, hvorfra
dog Skatterne endnu bør drages, hvilket under
de allerede b skrevne Omstændigheder, paa saa
flette og i forveien slet dyrkede Jorder, og med
liden eller ingen Dri v t s capital, synes at være
meget; skiondt jeg aldeles ikke nægter, at paa
Hvedejorder, med større Kapital og under heldige
Omstændigheder mere kunde vindes.

I Anledning af Chaers Beskrivelse af Voks-
bruget paa Møgling, har en C. F. Werner forrige
Aar udgivet *Beleuchtung der Møglinger Landwirth-
schaft* med et Kobber. Forfatteren viser sig alle-
rede i Fortalen "Ikke til de ærede Læsere, men
blot til mine nye og gamle oeconomicke Venner"
som den der ynder ad lange Omveje at naae det
Maal, som paa den lige ligger ham saare nær.
Man fristes derfor snart til at give ham, i meer
end een Henseende, det Raad, som Bændebekker-
both:n gav sin Fætter. Werner synes at ville ef-
terligne Bændebekkerbothens Tone; men blotter
for den Vittighed, som dette Skrifts Forfatter be-
sad, bliver han blot en slet Copie.

Fra Pag. 18 til 107 indlader Forfatteren
sig i en heel Deel Beregninger, hvorved han vil
bevise, at ved Chaers Agerbrug er aabenbart Tab,
som han anslaaer til meer end 700 Rdlr. aarlig,

naar nemlig den Fordeel, som Besætningen ydede, drages fra Avlsbrugets Indtægt. Men denne Maade er, for ei at sige noget værre, saa besunderlig, at man sikkerligen kan henlede den til de Beregninaers Art, som vor Professor Oluffen kalder: Beregninger, Uregninger og — Forregninger.

Berner berører dernæst adskillige mindre vigtige Punkter, og den særdeles vigtige; Om et Bøxelbrug af given Kraft yder større Produkt, end et andet af hvilken som helst Art med lige Kraft, og henholdende sig til Thærs senere Erklæring i saa Henseende besvarer han Spørgsmaalet med, nei! og mener saaledes aldeles at fuldkaste dennes foregaaende Lære, allerede jublende over den Rigt, som derved gjøres i de Tabeller, hvori Thær sammenligner de forskjellige Dyknings Maader. Men saavel Hr. Berner, som flere af hans Partie, glæde sig virkelig alt for tidligen, fordreie aldeles Thærs Ord, og blænde blot den mindre Oplyste, eller Erfarne, ved en saa sofistisk Paastand. Man vil med det første i Landoec. Tidender finde denne Sag nærmere belyst, og som jeg haaber fra den rette Side *).

Efter at have givet Ord til andet en Beretning om Thærs Avlsbrug, som den afsløde Første

*) Denne Afhandling findes allerede i 9de Bindet 2det Hæfte.
Dr.

af Holsteen Beck allerede for endeel Aar siden har ladet trykke, og som Ehaer vel har erkjendt som rigtig i det væsentlige, men som alt for gunstig, betroer Werner os Marsaagen, hvorfor han er Frugtvekselsystemets svorne Antagonist, og i det jeg fortælligen beretter hvad han selv fortæller, afholder jeg mig fra enhver Bemærkning, hvoraf forresten mange ved denne Leilighed paastrænge sig.

Werner var nemlig Deconomie-Inspector hos en afdød Fyrste af Scharburg, der i Aaret 1780 anlagde en engelsk Park, og for at bringe alt i Harmonie forlangte af Inspektoren, at denne skulde dele og med Hækker omplante omtrent 40 Ager Land, som laae ved Parken og dyrke disse paa engelsk. Men det engelske Agerbrug var en mørk Tale for den unge Inspektør, der endnu begif Feil, naar han dyrkede paa tydsk Maade.

Til Lykke eiede Fyrsten nogle engelske Landoekonomiske Skrifter, formodentligen Arthur Youngs, af disse maatte Fyrsten oversætte for Inspektoren, og saaledes underrette ham om, hvad der skulde dyrkes paa hver enkelt Ager. Frøet blev forskrevet fra Leipzig, Hamborg, ja selv fra London; det blev saaet og Inspektoren, der betragtede de grønne Marker, troede ret at have gjort sine Sager ppperligt, da til hans Ulykke den ældre Grey Vodevils, en berømt Landoekonom og Slægtning af Fyrsten kom til Greensfeld. Greven besaae Alt og dadlede Alt. Hvor Hestebanner burde være; saae de stode Gulerodder; hvor Gulerodder skul-

de været dyrkede, var lagt Hestebønner; Istedet for Turnips var plantet Kaal; for Lucerne var faaet Esparsette. Vel havde Kyrsten billiget alt, men Greven demonstrerede ham med Young i Haanden, at paa engelsk kaldes Turnips, Roer, og Bønner, Gulerødder.

Denne Fortred havde Werner maaskee endda ladet passere; men nu forlangte Kyrsten ovenikjøbet særskilt Beregning over det lidet engelske Ugerbrug, for at see, hvorledes en engelsk Uger forrentede sig i Forhold til en tydsk. For første Gang i sit Liv blev Werner paalagt, at veie Gjødningen!! Inspektøren gjorde sig vel al mulig Umage, hjalp som klog Mand Kyrsten at ride sin Ksephest; men saae ikke desto mindre i sin Angest allerede en engelsk Oeconom forskreven. Efter flere Mars forsøges Anstrængelse, og da man havde erfaret, at hverken Lucerne eller Esparsette, hverken Hestebønner, Raigræs, Turnips, eller nogen af de andre Roearter, Honninggræs, Vintervikke, Pimpernelle og andet mere saadant Kram, vilde lykkes eller passede til Klimaet, saa gav man det engelske Ugerbrug Afsted, vendte tilbage hvorfra man kom, og dyrkede Kaal, Klover og Kartøfler, som hver Bonde. Men fra denne Tid har Werner faaet uforsonligt Had til Vefeldrivten, der paa et Haars ligner det engelske Ugerbrug!!

Bed saaledes at have gjort Werners nærmere personlige Bekjendtskab, sættes vi istand til at skønne, hvorvidt vi i hans Dom tør haabe at

finde den Upartiffhed, som han i Begyndelsen af sit Skrift lover os, og vi ledes til paa Ordet at troe ham, naar han aabenhjertig tilstaaer, at han vel stundom ogsaa har begaaet — saakaldte — smaae Skribentersynder, ved undertiden at tage fra eller lægge til.

Hans Partiffhed kan efter min Formening ei tydeligere lægges for Dagen, end netop derved, at han stræber at kaste Skygge paa næsten ethvert af de landoeconomiske Foretagender, som ere komne til os fra Engländerne eller ved Thær og andre tænkende Landmænd, i den senere Tid opfundne og udbredte.

Saaledes dadler han selv de underjordiske Vandgrøfter, hvis Fortrin næsten almindeligen erkjendes, formodentligen fordi han ikkun kjender dem under den engelske Benævnelse — Underdrains. Han forsikrer, at han ei har sporet ringeste Virkning af dem han har anlagt, og troer derfor, at de blot ere gavnlige paa Agre, der lide af skadelig Fugtighed. — Men hvor skulde de ellers gavne? Dog vel ei paa naturlig tørre eller allerede udgravede Agre. Kan man bare sig for at læ!

Tittelkobberet til Berners Skrift viser os en Dreng, der synes at lege, og Forfatteren underretter os endelig om, at da Timæus engang i sin Have vilde tælle Pendulens Sving og til dette Diemed havde fæstet en Snor, i hvis Ende var en Blyklump, til en Green, og ved en Pind i Jorden betegnet det Punkt, hvori Pendulen holdede,

Saa kom hans **Søn**, en liden Dreng, just som Faderen vilde løse Baandet, tilløbende og bad: O Fader! maae jeg laane den Dingledang. Hvad vil du gjøre med den, min Søn, spurgte den gamle **Timæus**? Jeg seer den bliver altid staaende ved Stiften i Jorden, og det kommer deraf, at Du ikke svinger rigtigt. Vel! forsøg din Lykke, svarede Faderen, og naar Du faaer Pendulen til at staae stille ved siden af Vinden, saa kald paa mig. At den lille **Timæi** Bestræbelse, at faae Pendulen til at staae stille uden for den lodrette Linie vare forgjæves, derom behøvede **Werner** neppe at underrette os, og han kunde virkelig ad en kortere **Wei** sagt os det, som vi ellers formodentligen allerede vide: at nemlig **Naturens** ewige og uforanderlige Love, ved en overmægtig Kraft vel øjeblikligen kunne suspenderes, men igjen træde i Virksomhed og bringer alt i den gamle Orden, saasnart hiin Kraft ophører, eller bliver for svag. Saaledes forener Livskraften modstridende Grundstøffe, der med dennes Ophor forlade den fremtvingne Forbindelse.

Werner slutter, at ligesom Pendulen uop-
 hørlig stræber efter at naae det Punkt, hvorfra den blot ved en, den fremmed, Magt kan drives, saaledes stræber **Naturen** stedse at vende tilbage til den oprindelige Tilstand, hvorfra den er udre-
 ven, og heraf gjør han Anvendelse paa Agerdyr-
 kingen, der er **Kunstens** uafsladelige Kamp mod **Naturens** oprindelige Tilstand. Med jo større

Kraft Agerdyrkeren gaaer frem, med desto større Kraft bekjempes han igjen af Naturen, der stedse til Trods for Agerdyrkeren stræber at bringe Jorden i den Tilstand, hvorfra han ved sin Kunst udred den. Skybes Pendulen kun lidet frem, saa gaaer den ogsaa kun lidet tilbage; men langt fremdrevet ved et stærkere Stød viger den atter længere tilbage, indtil den endelig staaer stille i Hvilepunktet. Werner spørger, hvad er det Bleden af Lilleasien, Egypten, Grækenland, og den gamle Verdens øvrige kultiverede Lande? og svarer: Det samme som vil blive af Egdskland, naar Mennekehænder ei mere dyrke det. Naturen træder tilbage i sin oprindelige Tilstand, og forvandler alt til Orken *).

Den samme Lov, der gjælder for hele Lande, gjælder ogsaa for Provindser og for den enkelte Ager.

Her staae vi nu paa det Punkt, hvortil Werner for at naae sit Miened snedigen har draget os. Han lærer os nu, at vi forglæves smigre os med det Haab, ved bedre Dyrkning og stærkere Gjødselning, at forsøge vore flette Jorders Kraft; thi da denne Kraftforsøgelse er mod Naturens Orden, saa forsvinder den af sig selv, om vi end ei ved Afgrøder uddrage den,

*) Man turde dog ved det her anførte Exempel sige en stor Deel af Virkningens Aarsag, paa Mahomedanismen og Tyrkerne's Overherredomme. Vædte Frihed aaleidet af den kristelige Religion tilbage til disse Lande, saa vilde Markerne snart prange med nye Afgrøder. Dr.

hvilket han og ved Erfaring paastaer at have funden bekræftet, og da Zhaers System hviler paa stærkere Gjødsning og deraf følgende høiere Kraft i Jorden, saa haaber han sikkert saaledes at have fuldkastet det.

Men jeg behøver neppe at anføre Grunde eller Exempler for at bevise det falske i denne Slutningsmaade, da hver opmærksom Landmand alt for vel veed, at selv meget flette Jorder kunne ved Gjødsning og Dyrkning bringes til høi og varig Frugtbarhed, som de endog efter en lang Tid af Aar besidde, naar de f. Ex. i fuld Kraft udlægges til Græs. Var Werners Paastand rigtig, saa maatte saadanne Jorder lidet efter lidet, i de Aar de ligge til Græs, tabe den dem tildeelte Kraft, og naar de atter opbrødes, i de flette Afgrøder bevidne, at dette virkelig var Tilfældet. Men er dette overensstemmende med Erfaring, eller spore vi ikke meget mere, at allerede kraftige Jorder blive end kraftfuldere i de Aar de ligge til Græs? Ganske anderledes forholder det sig med udpinede Jorder, der i denne Tilstand udlægges. Disse dækkes i Almindelighed snart med Lyng eller andre Planter, der snarere skade end gaae Jordsmønet, og blive da Aar for Aar flettere. Men var end Werners Paastand virkelig grundet, saa besidde vi jo Midler nok til, hurtigere end Naturen, atter i rige Afgrøder at tilegne os den i Jorden nedlagde Kraft.

Brakken erklærer Werner, efter samme Grundsætning, blot som Middel til at bringe Jorden tilbage til sin naturlige Frugtbarhed. Da dette allerede sker i det første Aar Jorden brakkes, saa nyttar det ei om han har forsøgt at brakke to eller tre Aar efter hverandre, og Brakningen virker af samme Aarsag meer paa af Naturen kraftig, end paa mager Jord.

Hvad Virkningerne anbelanger, har Werner vistnok Ret, men i Aarsagen bedrager han sig; thi naar toaarig Brakning ei stifter mere Gavn end eenaarig, saa ligger Aarsagen deri, at i det første Aar er allerede opnaaet, hvad opnaaes kunde, medens Jordens physiske Tilstand i det andet Aar mueligen forværres, og naar Brakningen gjør større Virkning paa kraftfuld end mager Grund, saa hidrører det d. r. ra, at d. n. hst finder Næringsdele, der ved den bliver skikkede til at vordre Planseføde, medens den magre Jord intet eier, hvorpaa Brakningen kan virke.

Ved roelig Eftertanke ledes vi til at tvivle, om Werner virkelig, som han forsikrer: Noget lidet har løftet det Slør, hvori Naturen indhyller sine Hemmeligheder, og vi kunne formodentligen berolige ham hvad den Frygt anbelanger, — at Gudinden skulde sende en Lynstraale mod hans Tøse, fordi han blandt alle Dødelige har seet mest!!

Han slutter forresten med et Raad, der ei henhører til de fleste, for hvem det kan iværksætte

det; nemlig, at indbæmme Kloderne, at saae i de derved erhvervede Markter, og derimod at plante Gran og Fyr paa de utaknemlige Jorder, som vt nu dyrke. Han har i den Anledning i Phantastens en lang Samtale med en gammel vendisk Landsraads, for Sekler siden, hedenfaren Mand, der tilfist profetisk spdaer ham, at han vil komme til at staae i den litteraire Gabestok.

Dette er en kort Oversigt af et Skrift, som tæller meer end 300 Pagina og hvis Motto: dulce est pro patria — vivere, allerede tyder paa ond Villie mod den Mand, hvis Grundsaetninger, han blot synes at ville bekjempe. Denne min Paastand bliver end mere sansynlig derved, at Skrivtet er fyldt med Bitterheder, som Forfatteren, af Frygt for, at de ei skulde bemærkes, endog har undero sproget.

Et andet Skrift, der fremkom, som hiint i 1816, er: Kritische und auf Erfahrung gegründete Beleuchtung des von dem Herrn Statrath Thaeer aufgestellten Systems "Keine Brache, und statt desselben Würzelgewächse" von Gustav Franz von der Leien. Skrivtet er tilegnet Kong Frederik Wilhelm den 3die af Preussen og Forfatteren forsikrer, at: "das prunklose Gestein des liebevollen gütigen Vaterherzens, welches von seiner Maj. Königlichem Diadem, Vertrauen erweckend, auf Millionen niederstrahlt," har givet ham Mod dertil.

Af dette Skrifts Titel kan man allerede slutte, hvilket ogsaa virkelig er Tilfaeldet, at Forfatteren

vil rette Hovedangrebet mod Brakfrugtablen, og især stræbe at forsvare den rene Brak. Hvad dette sidste anbelanger, da anfører Hr. v. der Leien virkelig alt, hvad der kan siges til den rene Braks Forsvar, men han kunde blot henviist til Thaers Grundsaetninger, hvor alle den rene Braks Fordele ere lige saa tydeligen og paa upartist Maade fremsatte. Jeg behøver her saameget mindre at affkrive ham, som alle disse virkelige eller indbildte Fordele ofte nok ere anførte, gjendrevne eller tilstaaede, og som Thaer og Berelbrugerne i Almindelighed ei nægte den rene Brak den Roes, der med rette kan tilkomme den; kun troe vi, at Brakkens Fordele kan som oftest opnaaes, uden at dens uundgaaelige Offer, — et Aars Afgrøde — behøves.

Hr. v. der Leien fortæller, at han var en Tilhænger af Thaers System, som han aldeles ikke vilde forlade; men at han i Aaret 1811, fordi hans Gjødning ved hiint System Aar for Aar formindskedes (!!), nødtes til at lade to Acre ubesaate, hvilke han da tildeelte den rene Brak. Man spaaede, at han vilde faae Leiesæd og følgelig et Afgrøde *), efter denne Behandling, og Sædens overordentlige frodige Udseende i det følgende Aar, vakte endog Betyrning hos ham selv. Men den blev staaende, den blev lang og tæt; ja saa

*) Allsaa ansaae man ogsaa i hans Egn Leiesæd for Uheld.

tæt, at Karlene havde Vise med at hugge den, og saa lang, at der neppe var Plads til at gaae ind i Lem Skaarene. Denne Afgrøde aabnede v. der Leiens Dine (!) og han besluttede, hellere at blive en Station længere tilbage**), end at vove med trætte Hæste at kjøre videre.

Her høre vi altsaa, hvorfor Hr. v. der Leien, en ibrig Tilhænger af Thæers Lære, blev en ligesaa ibrig Modstander deraf. Han havde lang Tid i Aaret 1813, der var meget gunstig for Halv frembringelsen, forandrede derfor Troen og vil nu at vi andre, ligesom han, skulle vende vor Lærer Kyggen, og dele hans Ustædighed.

Blandt alle Beskyldninger mod Thæers System, er dog virkelig den, at Gjødningsfrembringelsen derved formindskes den aftenbesynderligste og hartad utrolig for mig, der for 14 Aar siden modtog en Gaard med usle Jorder, en Besætning af 4 Heste og 4 Køer, samt et Aars Gjødning, der neppe var tilstrækkelig til $1\frac{1}{2}$ Eder Land. Til samme Gaard ligger ligesaa lidet Engbund, som til den jeg senere kjøbte og ikke destomindre er jeg nu istand til, Sommer og Vinter at fodre 6 à 8 Heste, 24 Køer, 200 Kaar og 50 til 60 Sviin, og ved den af disse faldne Gjødning, at gjøde henved 20 Eder Land aarlig, og frembringe et Aar i det andet, omtrent 250 Eder Sæd, da jeg det første

*) Altsaa dog en Station tilbage.

Var neppe færre 50, Ebr. Sæb. Hr. v. der Leien vilde altsaa undskyde, at jeg, naar jeg ei vil antage, at han forsætlig har søget Sandheden, og taler mod bedre Overbeviisning, anseer ham for en Mand, hvem Manden i Thærs System har været fremmet; der maaskee en søie Tid, af Rodelyst har syntes at følge dette, men ligesaa vaklende i Mening, som maaskee uduelig i Udsvælsen, har forladt dette, for at begynde noget Nyt, der uueligen vil have ligesaa liden Varighed. Værefeligt er det desuden, at v. der Leien aldeles ikke gjør os bekendt med, hvorledes han, som Thærs Discipel har dyrket, hvilket dog vel kunde behøves; thi lad os blot antage, at han ei i alle Dele har fulgt de givne Regler, og f. Ex. blot forsømt at holde sine Brakfrugter rene, saa var dette ene Feilgreb tilstrækkelig, til at kuldkaale det Hele, men jeg spørger: Var Skylden da Thærs System?

Behøvedes forresten intet videre for atter at vinde v. der Leien for Vexelbruget, end en Rug-Åfgrøde af saa frodig Væxt, at mellem Skaarene ei var Plads at gaae, uden at træde paa Sæden, da kunde jeg i Efteraaret 1816 have tjent hermed, og derved endydermere bevist Urigtigheden af hans Paastand, at Vexelbruget fattede Halm.

Hr. v. der Leien kommer nu til at tale om Rodfrugtablen, som han ei blot anseer for et Carpbdis, men endog for en Lygtemand, der, forsvindende i det Dødblik vi haabe at gribe ham, lader os staae hjælpeløse i ægyptisk Mørke, og da

han antager, at Matten er Jogens Ven, saa tilbyder han os venfælligen, ved Hjælp af sin liden Lampe, sikkert at lede os frem, og ud af Rybenzahls Kloer (!!)

Vi gamle Bøvelbrugere fortrækkes sikkerligen ei ved Hr. v. der Leiens rædsfulde Malerie, men da den begyndende, endnu ei fuldkommen overbeviste eller erfarne Landmand mueligen kunde betages af Skræk og begaae et overilet Skridt, saa anseer jeg som nødvendigt noget nærmere at belyse hans Slumningsmaade.

Kartoflerne ere udmagrende, siger v. der Leien, spørg Landmændene derom, og han tilføjer, at Thær selv siger: at til disses Dyrkning behøves et Forstud af Gjødning, der unddrages Sædavlén.

Jeg kan aldeles intet have at indvende mod den Autoritet (Landmænds Dom) hvorpaa Hr. v. der Leien beraaber sig, og jeg vover endog at stille Spørgsmaalet: om Kartoflerne udmagre Jorden, til selve Bønderne, i de Egne, hvor denne Rodfrugt dyrkes. Disse skulde forundres over Spørgsmaalet og besvare det med Nei! da de meget mere ansee dem som en Frugt, der forbedrer Jorden. Jeg antager som afgjort, at Kartoflerne forøge Jordens Kraft, naar de opfores, og maae end den første Gjødning, som Thær siger, forstudsviis tilveiebringes, saa kan dette skee, uden at unddrage Sædavlén det ringeste; thi den friske Gjødning kan bruges til Vikler, der opfores paa Stald og giver Gjødning til næste Aars Kartoffel-

Ubl, og efter hine kan følge Rug, der — naar alt er tilbørligen iværksat, ei bliver lettere end Brakrug.

Da v. der Leien maaskee selv føler, at hiin Paastand om Kartoflernes udtærende Eone, ei vil blive troet af den med Vexelbruget bekjendte praktiske Landoeconom, saa stræber han nu fra den videnskabelige Side, og end ydermere i Thaers egne Skrifter, at finde Beviserne for sin Paastand, og for at føre dette, stiller han Fragmenter af Thaers forskellige Skrifter, skrevne paa saare forskellige Steder ved Siden af hverandre, og langt fra at erindre, at Landoeconomien er en Erfaringsvidenskab, der især i de 16 Aar Thaer har skrevet, har med Stemp-skridt gaaet fremad, fordrer han meget mere, at hver Uttring i Thaers engelske Landwirthschaft, som den da begyndende Landmand nedskrev, skal stemme med dem i dennes Grundsætte, der maae anses som Resultatet af hans Erfaringer. Kornemmeligen stiller han sit Angreb mod hiin Formel, hvorved Thaer har søgt at beregne Jordens Svækkelse, ved de frembragte Afgrøders Størrelse eller omvendt disses Størrelse i Forhold til Jordens Kraft. Hvad der herved er besynderligt er: at v. der Leien ved alle Leiligheder ytrer sin Overbeviisning om, at denne Formel er urigtig, ja endog bygget paa urigtige Grundsætninger, men ikke desto mindre bruger denne urigtige Formel til at bevise Thaer, at hans Beregninger ere urigtige. — Men Hr. v. der Leien

glemmer, at Thær selv anseer denne Formel for hypochetisk, og saalænge denne ikke er fuldkommen grundlagt, handl vi sikkest ved at raadspørge Erfaringen, vor upartiske Læremester. Denne lærer os f. Ex., at 200 Edr. Kartoffer, avlede paa een Ed. Land, mindre skade de efterfølgende Afgrøder, end blot 50 Edr. Kartoffer paa samme Areal, naar Marsagen til det mindre Produkt er at Kartofferne ei faae fuldkommen frodige og tæt slutede, og at hines fire Gange saa store Meelprodukt, som vi egentligen ansee som Jordens største Offer, i dette Tilfælde koster Algeren mindre, end disses fire Gange mindre Produkt. Med Hensyn paa Kartofferne, og andre lignende Frugter nødes vi altsaa til at erkjende, at de enten ikke svække Jorden i Forhold til deres Produkt, eller, paa en os ubekjendt Maade, give Jorden Erstatning for sit Tab. Ved denne Bemærkning kunde Hr. v. der Leien ledes til at anstille nogle nye Betragtninger.

Nu stræber Forfatteren at vise os Brakfrugtaabens Resultat, som for en Gaard paa 100 Edr. Land, der dyrker 25 Edr. Land med Rodfrugter, bliver aarlig 93 Læs Gjødning mindre, hvoraf følger, som han chemisk rigtigt udtrykker sig, at den store Gjødningsmængde lidt efter lidt forvandles til et Gran Extractivstof.

Men paafaldende bliver det os imidlertid, naar vi, ved at vende nogle Blade i Hr. v. der Leiens Bog, komme til det Sted, hvor han ender

lig behager at gjøre os bekendt med sin Cædsølge, opdage, at denne er 1) reen Brak, 2) Rug, 3) Kløver, 4) Havre, og dernæst erfare, at da Kløveren ei kan høvte første Aar saaes paa samme Ager, saa — dyrker Hr. v. der Leien Rodfrugter og Vikker i det halve af Kløverageren, eller Ottendebelen af hele Arealen. (!!) Men ved lidt nøiere at betragte denne Cædsølge opdage vi jo, at Hr. v. der L., Bøvelbrugets ivrige Rodslander, er — Bøvelbruger; thi jeg veed sandelig ikke, hvad andet Navn vi skulle tillægge den Landmand, der efter Brakken soaer Vintersæd, efter denne Kløver, og dernæst Havre. Afvigelsen fra det rene Bøvelbrug er al-saa, at Brakken ikke dyrkes; thi Rodfrugterne udelægges ikke, men dyrkes blot i den tredje isædet for den første Mark.

Angaaende denne Rodfrugt dyrkning, hvorved Hr. v. der Leien, som vi nu vide, ligesom mange af os andre forsynder sig, erklærer han, at dette sandeligen ikke stæer for Glødningsforsøgelsen, men ene — for Dørgets Sundheds Skyld. Har Hr. v. der Leien ikke overflødig Eng, saa kunne vi sikkert ansee denne Ytring, som den sandfærdigste i hans Skrivt; thi naar han i saa Fald ei har meget andet end Havrehalm, eller den lange Rughalm at byde sit Dvæg, saa er det vistnok gavnligt for dets Sundhed, at erholde de nærende Rodfrugter. Ved disse's Hjælp bliver

det ogsaa Hr. S. der Leien mueltigt, at forvandle sin megen Halm til god Gødning.

Jeg vover ei længer, af Frygt for at trætte mine Tilhørere, at følge Hr. S. der Leien, hvilket ogsaa er saa meget mindre nødvendigt, som vi nu mod Formodning have opdaget, at han med Undtagelse af Brakfrugtavl i Brakmarken, nepos følger de Grundsætninger, som ere Thærø, skjøndt han angriber disse. Jeg bør imidlertid anmærke, at det, jeg her har sagt om disse tre Skrifter, er saare uforstadeligt som en Kolæ af den korte Tid, der her forundes mig; saa meget haaber jeg dog at have vist, at Thærø Fiender vel have stræbt, men ei opnaaet, at fordunkle hans store Navn *).

Men ere disse Mænd da virkeligen Thærø, ei Sagens Fiender; jeg mener, ja! Thi strede de blot for Sagen, da vilde de holde sig til Sagen og undgaae ethvert Sidehug. Enhver Bitterhed vilde være den Pen fremmed, der ene styres af Sandhedskjerlighed. Werner vilde f. Ex. aldrig funnet nedlade sig til, jublende og haanende at udraabe: Jeg havde aldrig kjøbt Moglin! nei, jeg havde sandelig aldrig kjøbt det sandede Mog-

*) Forresten have disse svenske Skrifter vundet saa liden Opmærksomhed i Tudsland, at jeg end ei har seet dem omtalte, uden et eneste Sted, hvor en Landmand raader sine Colleger, ei at kjøbe Werners forvirrede Skrift, da de ved dets Ukæffelse kun vilde bortkaste deres Penge.

lin! — Vi troe Dem paa Ordet, Hr. Berner! Thæers Diemed kunde ikke være Deres, og De er ikke engang istand til at fatte, at Thær ved hiint, hans personlige Fordeel maaskee modstridende Kjøb, lededes af den samme Mand, der styrer alle hans Idrætter, nemlig af Ønsket at gavne Medmennesker.

Nei, han er ærgjerrig! vilde maaskee Berner udraabe, om han stod ved min Side. Jeg svarer: Eren er Veniets Drom! og neyde handlede man vel, ved, om mueligt, at berove Manden den Attraac, ved gode Gjæmtinger og Borgerdyder at leve æret af Medborgere, og at efterlade sine Børn et Navn, der kunde være dem en Spore til nye Daad. Codrus døde for Athenienserne, som Hvidtsfeldt for de Danske. Den høieste Grad af Fædrelandskjerlighed fremkaldte begges Daad; men skulde den Overbevisning, end længe efter deres Død, at leve i taknemmelige Medborgeres Hukommelse, og selv efter Secler at nævnes som Mønstere paa den høieste Borgerdyd, ei have styrket dem i Dødens bittre Stund, og givet dem end ydermere Kraft til, at ende det begyndte Værk? Jeg tvivler ei derpaa, og troer, at ogsaa Thær besidder denne ædle Værelst — og denne Kader Thær! vil sikkerligen ikke stjænde Dig! Dine Disciple skulle med Værefrygt betragte Dig i Din tilfjundne Alders Svaghed, og med oprigtige Læarer, gid sildigen, væde Din Grav.

Skrevet i 1817.